

Intelligent liv i Universum – Är vi ensamma?

Föreläsning 3: Exoplaneter & beboeliga zoner

Current Potentially Habitable Exoplanets

Ranked by Distance from Earth in Light Years (ly)

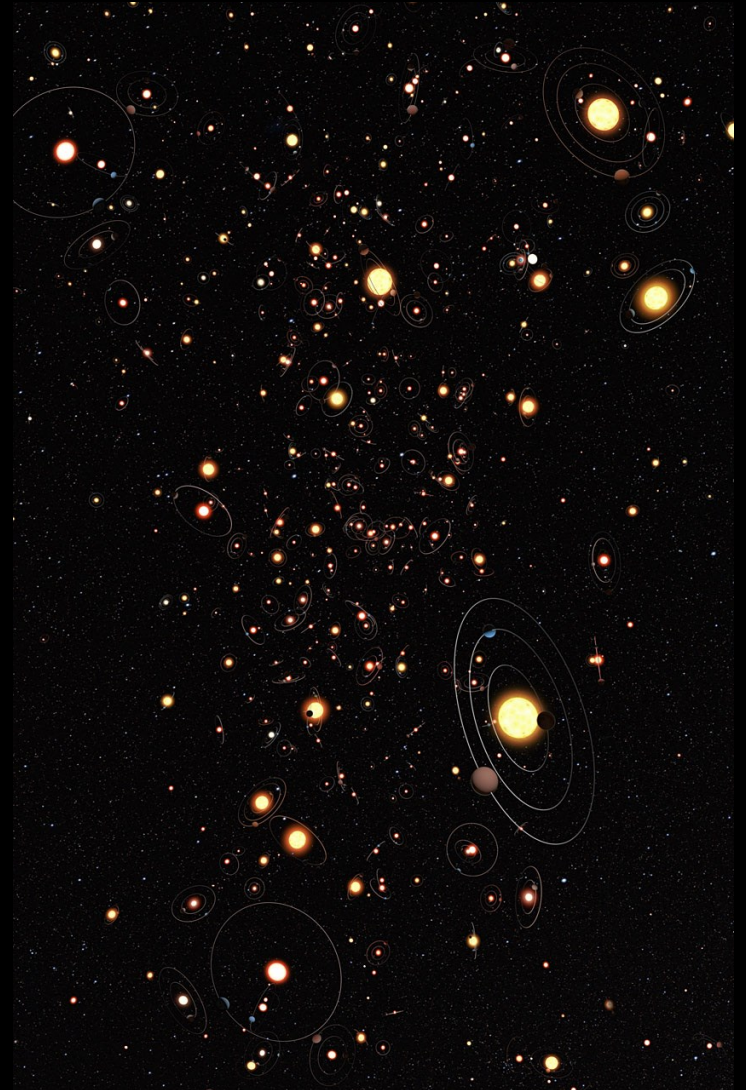
Upplägg

- Exoplaneter
- Beboeliga zoner
- Faror för vår typ av liv

Davies: Kapitel 1 & 2 + Kapitel 3 översiktligt

Exoplaneter

- Exoplanet: Planet utanför vårt eget solsystem, vanligtvis i omloppsbanor kring någon annan stjärna
- Den första exoplaneten upptäcktes 1988/1992 (omstritt)
- Idag har ca 1800 troliga exoplaneter upptäckts

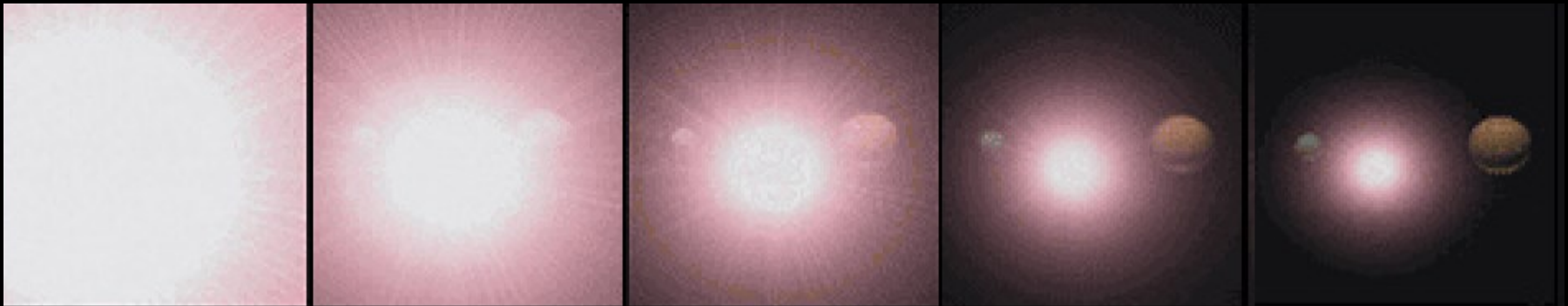

Detektionsmetoder

- Direkt metod:
 - Planetdetektion genom blockering av moderstjärnans ljus
- Några indirekta metoder:
 - Astrometriska metoden
 - Dopplermetoden
 - Fotometriska metoden (eng. transit method)
 - Mikrolinseffekter

Direkt observation

Problematiskt, eftersom ljuset från en stjärna är ohyggligt mycket starkare än ljuset från dess planeter
→ Måste blockera ljuset från stjärnan för att se dem

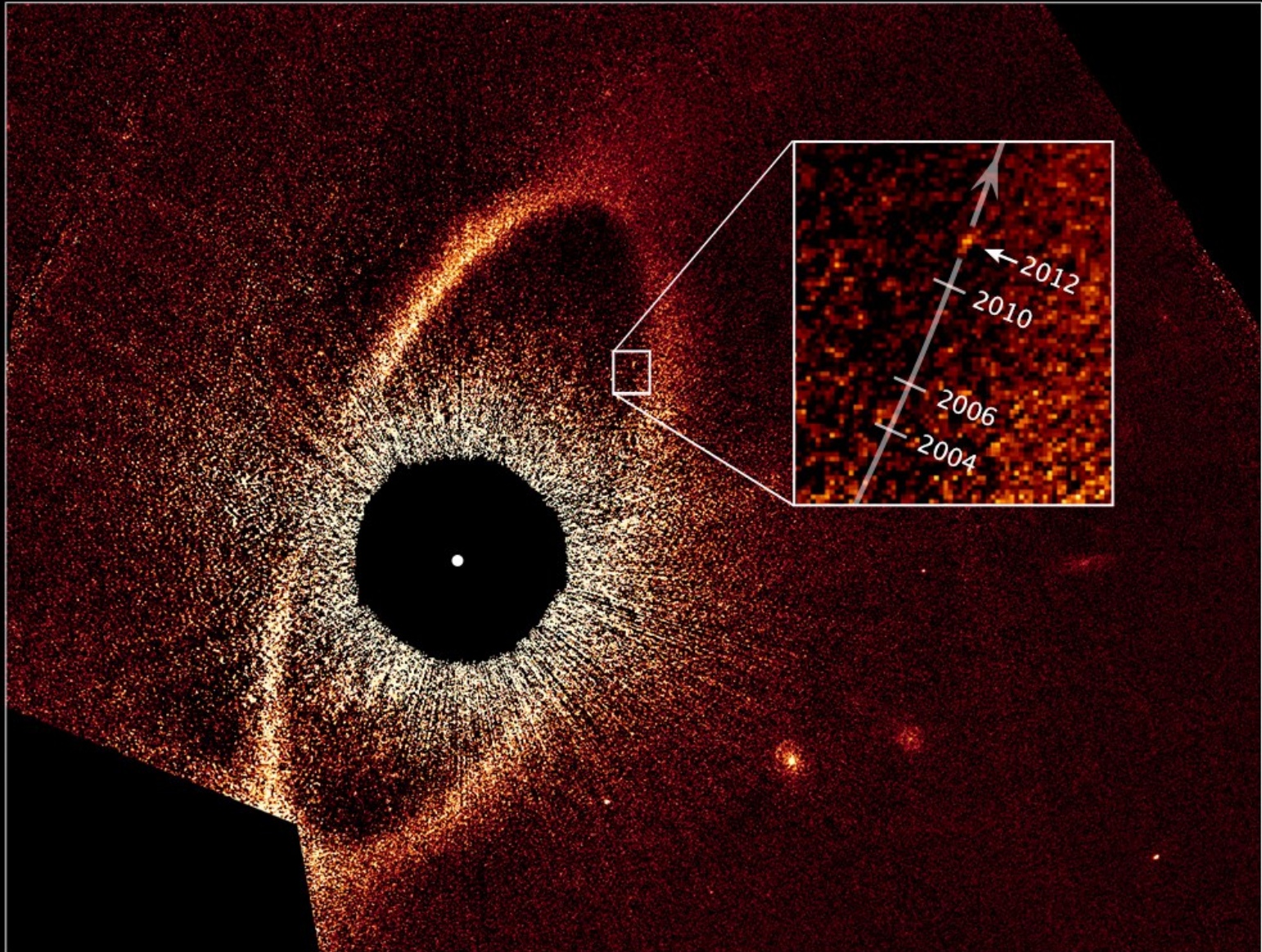
Kan i nuläget lyckas om:

- Planeten är stor
- Planeten ligger på stort avstånd från sin moderstjärna
- Planeten är ung och het (utsänder infraröd strålning)

Fomalhaut b

Fomalhaut System

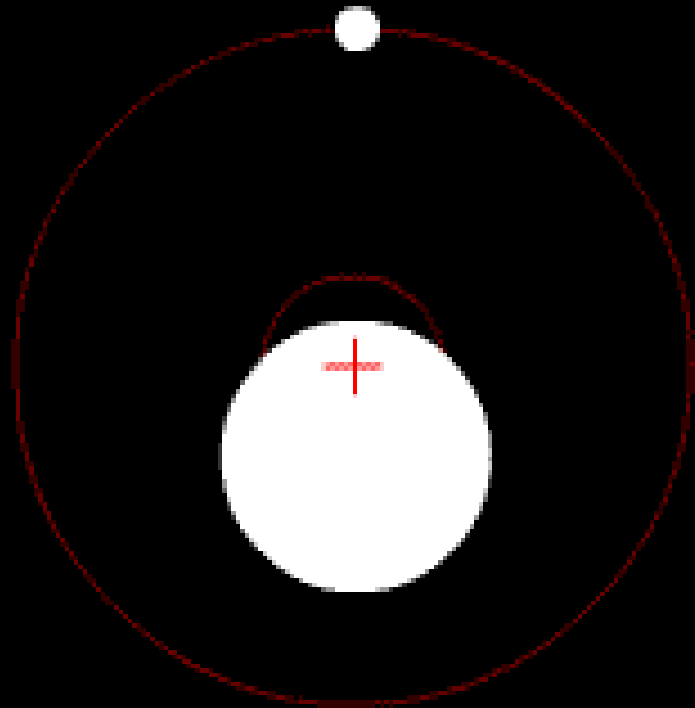
Hubble Space Telescope • STIS

Astrometriska metoden I

Astrometriska metoden:

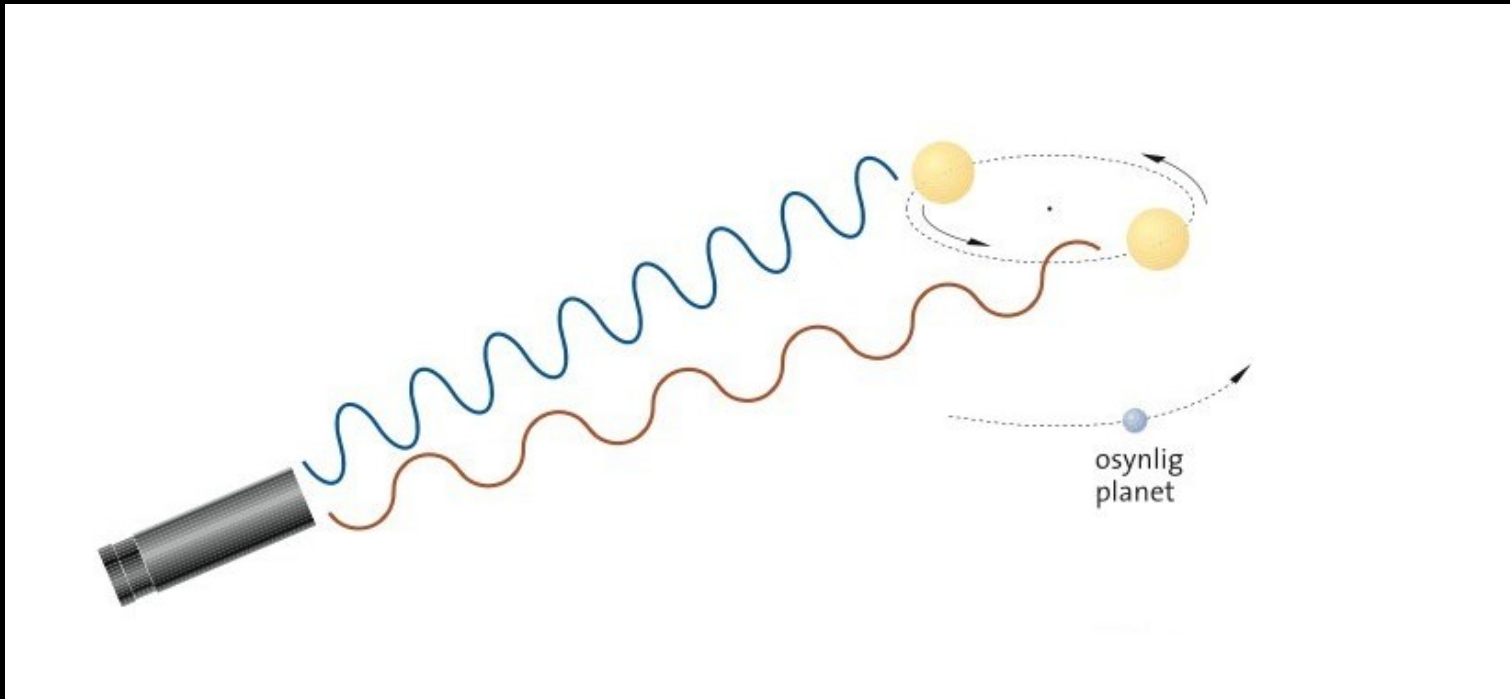
Stjärnan och planeten rör sig kring systemets gemensamma tyngdpunkt. Metoden går ut på att mäta stjärnans rörelse runt denna punkt, vilket kräver teleskop med extremt bra upplösning

Dopplermetoden I

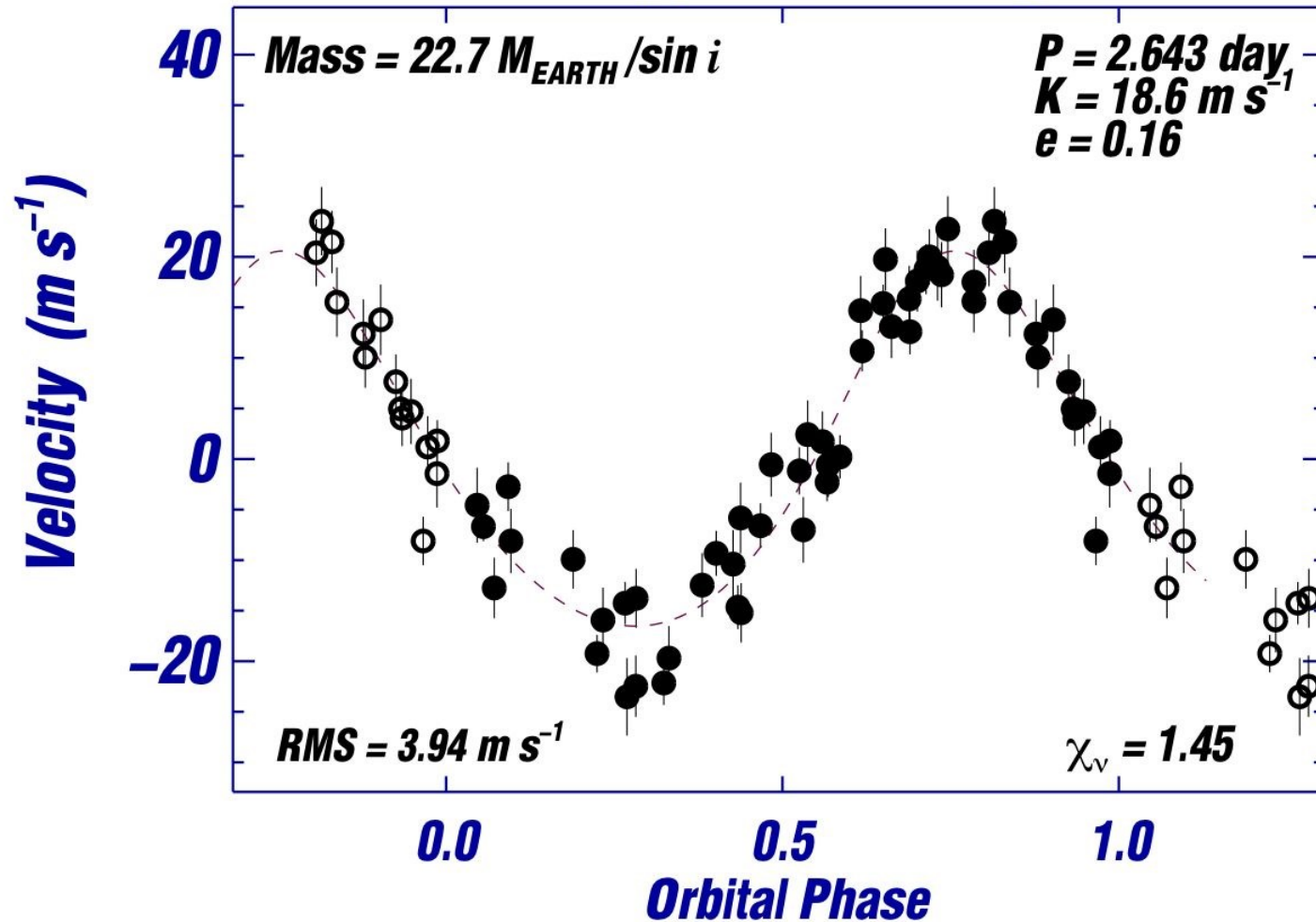
Dopplermetoden:

Rörelsen kring systemets tyngdpunkt orsakar också ändringar i radialhastigheten (genom Dopplereffekten). Hastigheten beror på planetmassan, stjärnmassan och planetens avstånd från stjärnan.

Dopplermethoden II

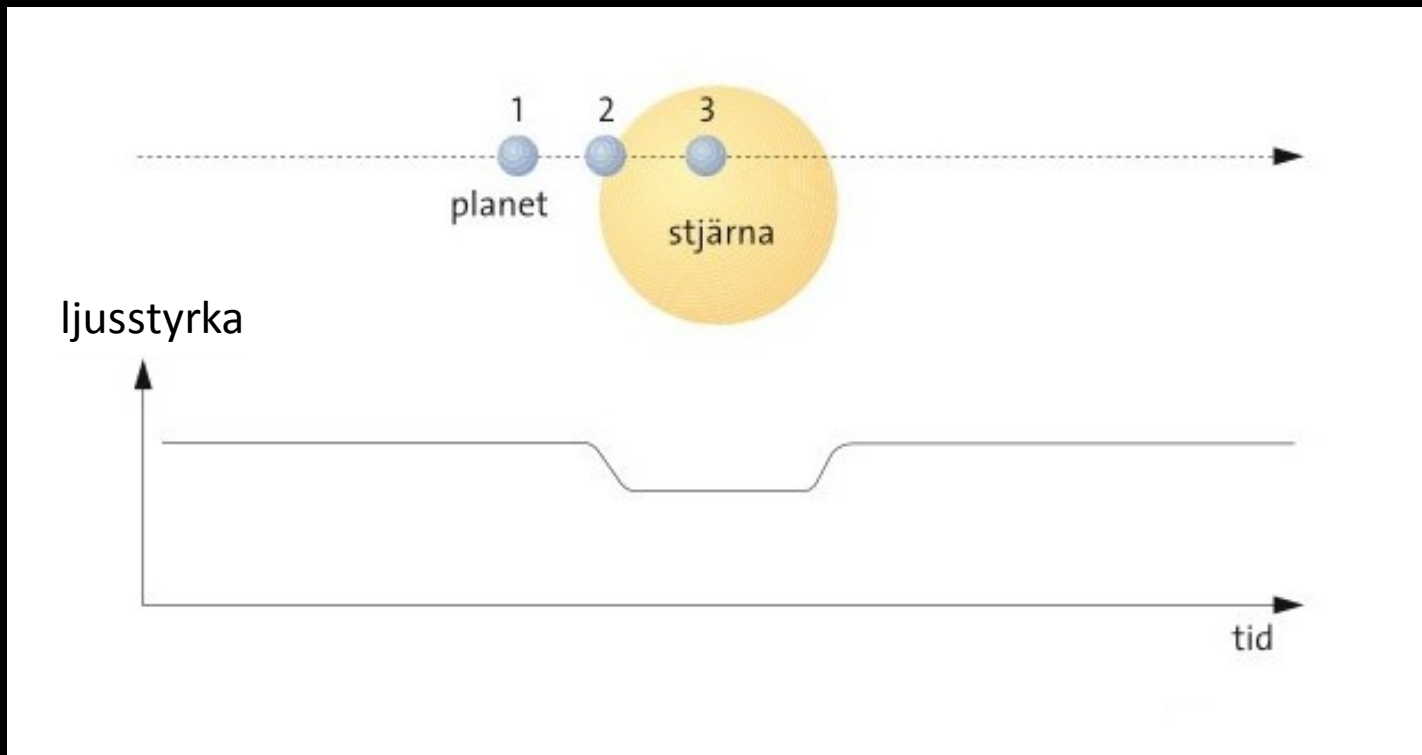
Gliese 436: Doppler Discovery of Planet

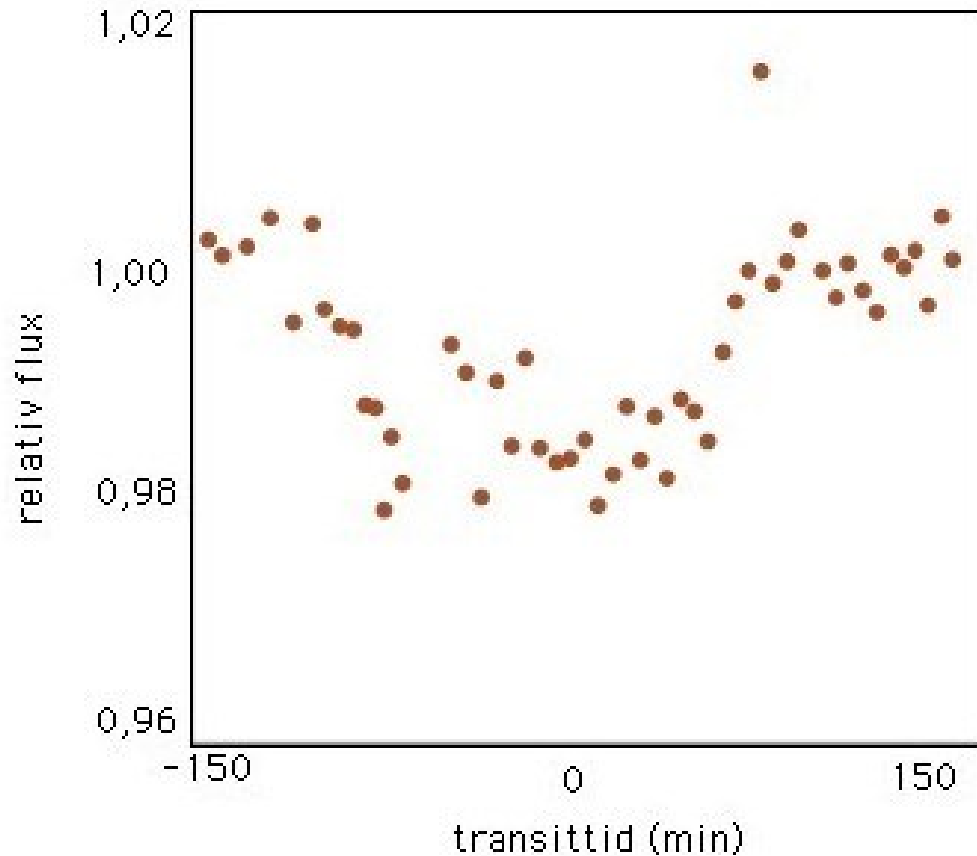
Fotometriska metoden

Fotometriska metoden (eng. transit method):

Om planeten passerar framför stjärnan, förmörkas stjärnan. Man kan bestämma den s.k. transittiden ur förändringen i ljusstyrka.

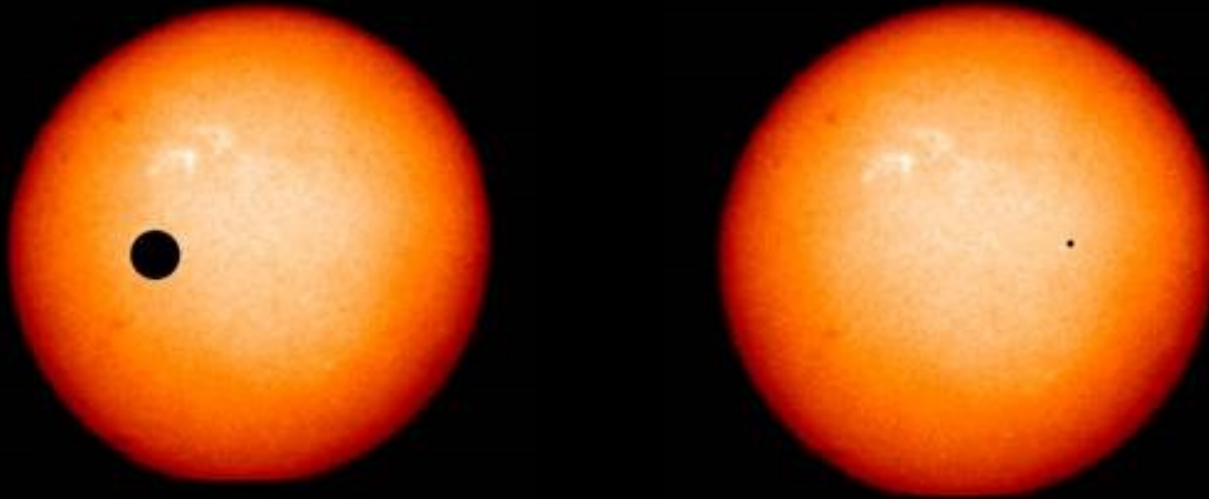

Exempel på ljuskurva

Fotometriska metoden ger många kandidater, men ljusförändringar kan även bero på annat än planeter → Uppföljning med andra metoder krävs

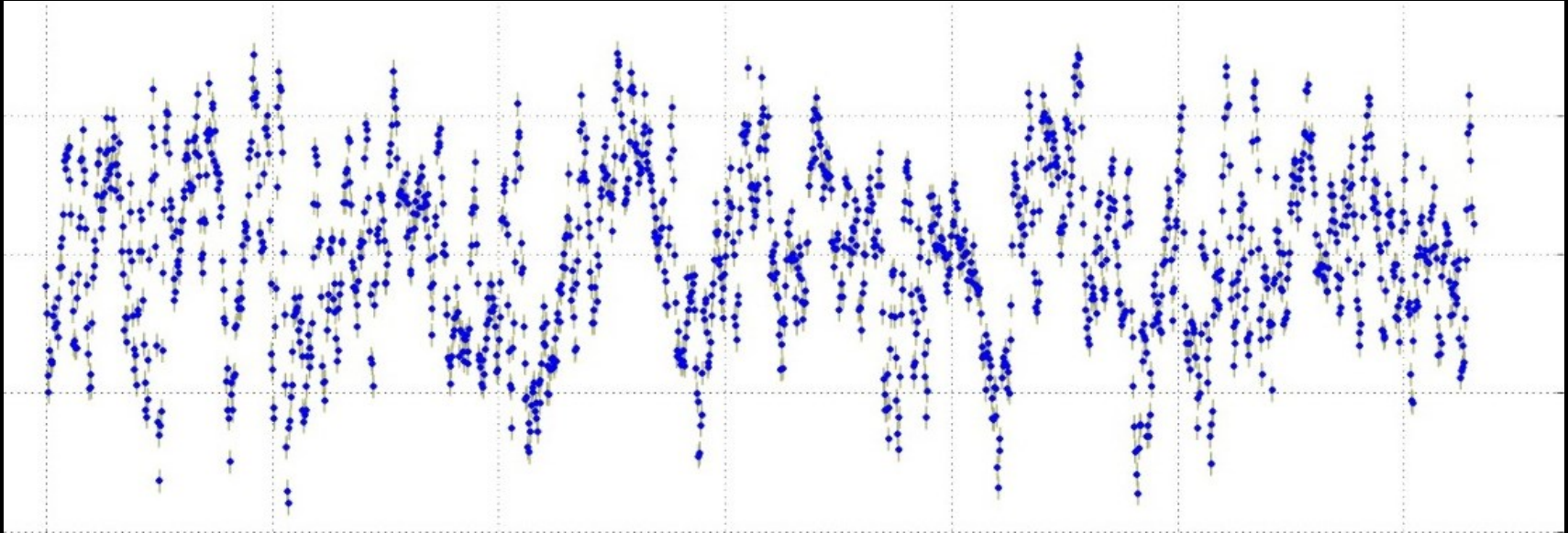
Stora planeter lättare att hitta än små

De flesta planeter som upptäcks med fotometriska metoden, Dopplermetoden eller astrometriska metoden är gasjättar – men är det för att jordlika planeter är sällsynta, eller bara svårare att hitta?

Alla kan hjälpa till!

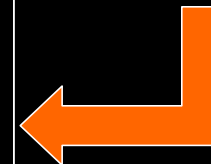
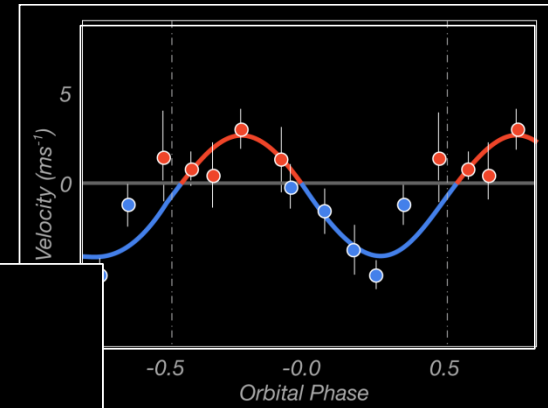
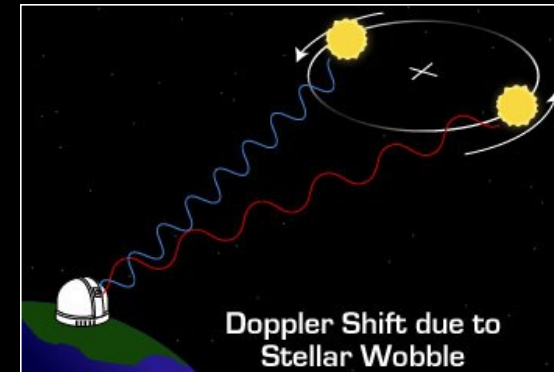
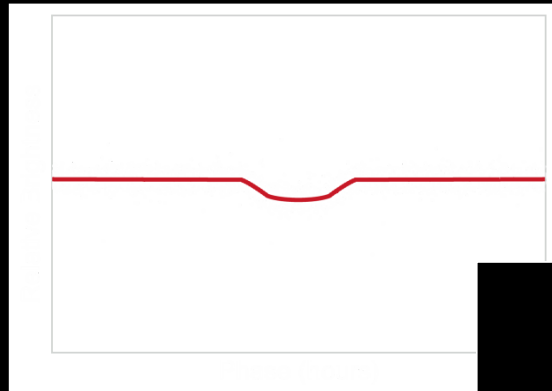
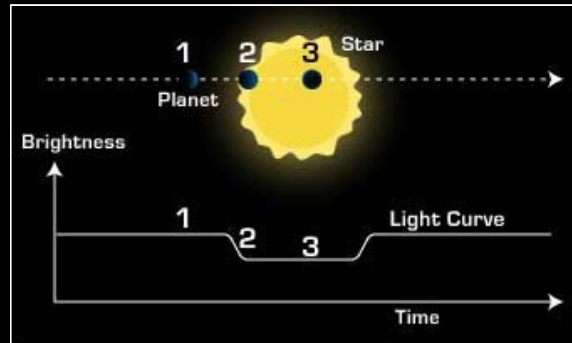
Ljusstyrka

Tid

<http://www.planethunters.org/>

Kombination av Dopplermetod och fotometrisk metod → Densitet

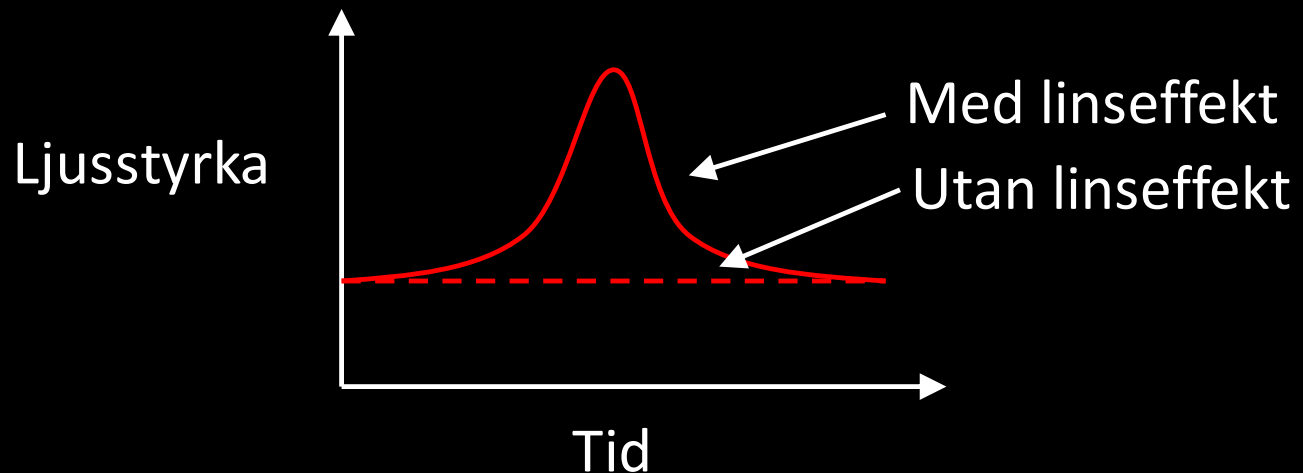
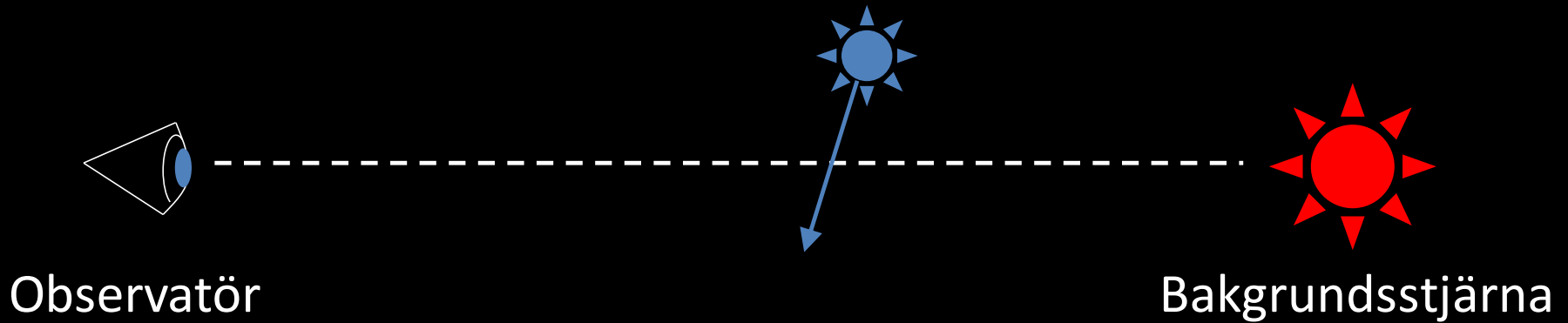

Density

$$\frac{\text{Mass}}{\text{Volume}} = 8.8 \text{ g/cm}^3$$

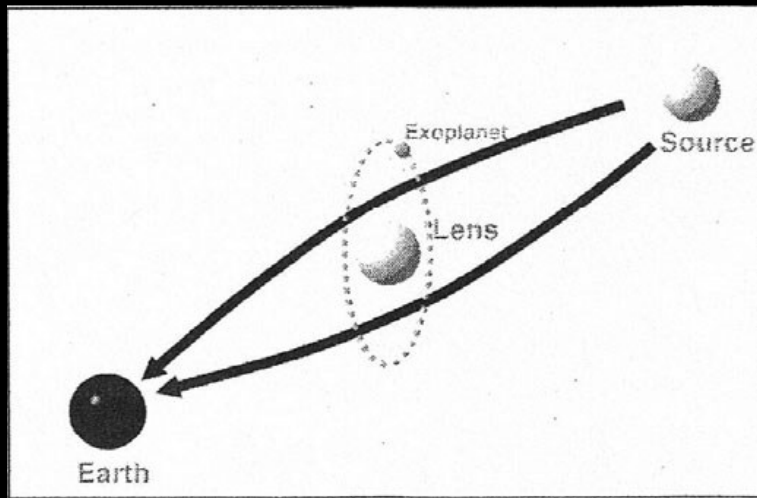
Gravitationslinseffekter I

Ljussvag förgrundsstjärna
som rör sig genom synlinjen

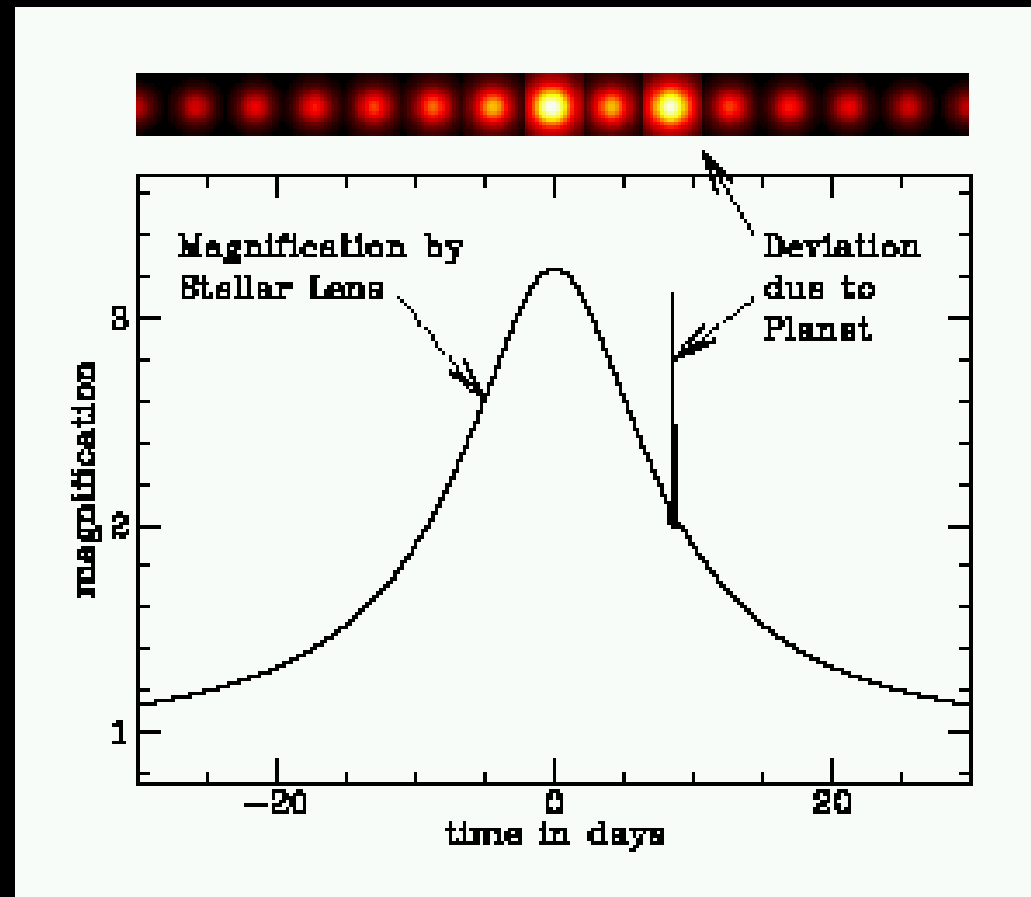

Gravitationslinseffekter II

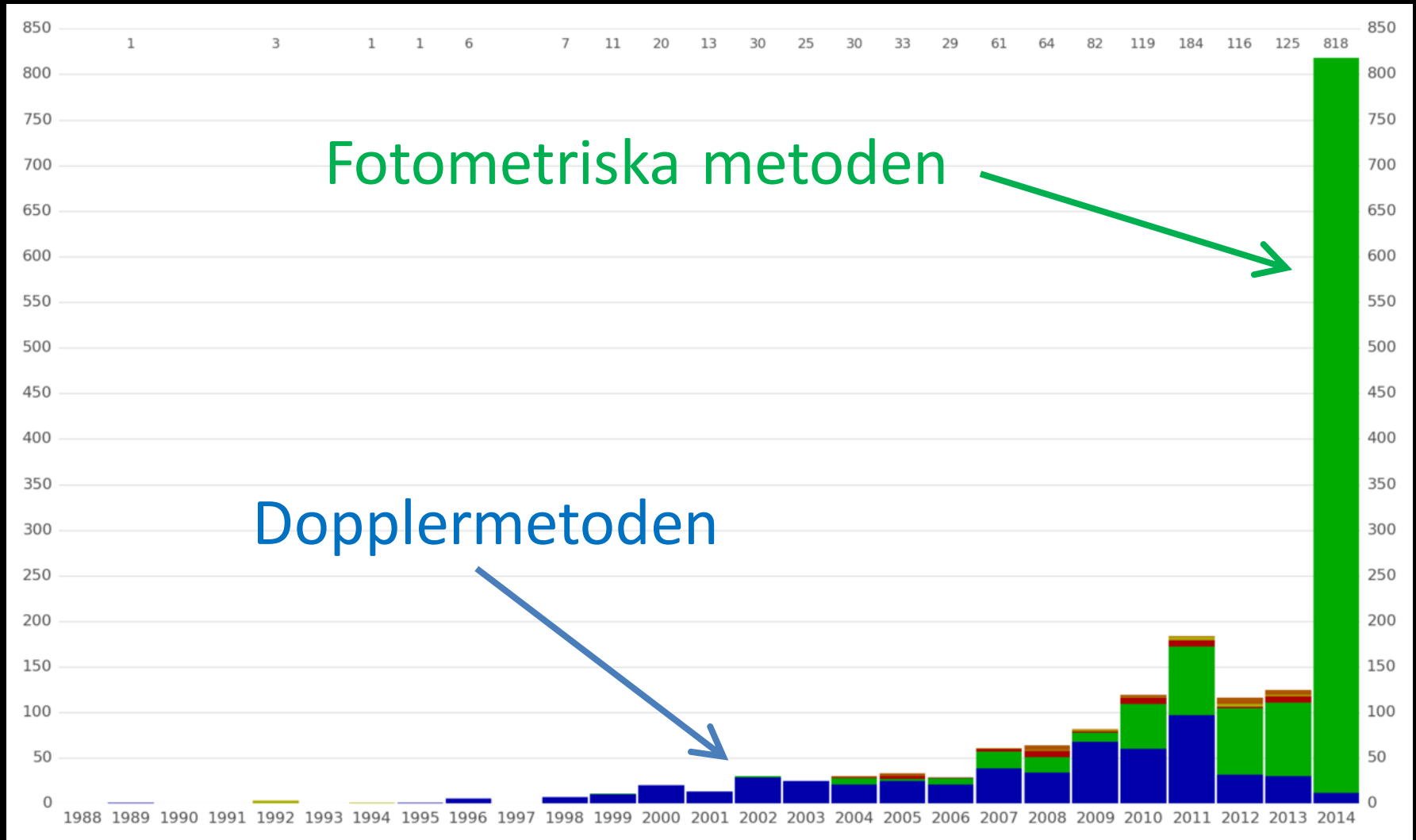
Om förgrundstjärnan åtföljs av en planeter får man ytterligare toppar i ljuskurvan

Effekten kallas *microlensing*
(en av många möjliga
gravitationslinseffekter)

Detektionsstatistik I

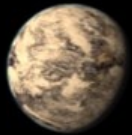
Detektionsstatistik II

- Totalt antal upptäckta planeter: ca 1800 (Sept 2014)
- Största antal upptäckta planeter i exoplanetsystem: 7 (möjligen 9)
- Det närmaste exoplanetsystemet: 4.37 ljusår (Alpha Centauri)
- Lättaste exoplaneten: ca 1% av jordens massa
- Längst omloppstid: 163 000 år
- Kortast omloppstid: 5,8 timmar

De flesta exoplaneterna som upptäckts hittills har högre massa än Jorden och ligger (relativt sett) närmare sin moderstjärna → högre ytttemperatur

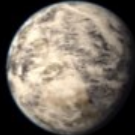
Liknar några exoplaneter jorden?

Rankning efter Earth Similarity Index (ESI), som beror på radie, densitet, flykthastighet och yttemperatur

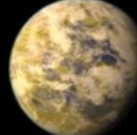
[0.84]

Gliese 667C c

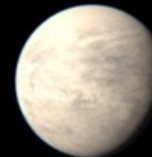
[0.83]

Kepler-62 e

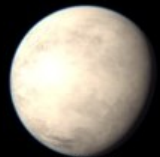
[0.81]

Gliese 832 c

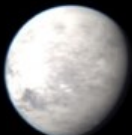
[0.79]

Kepler-283 c

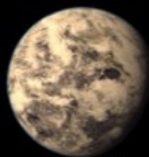
[0.78]

Kepler-296 f

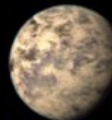
[0.78]

Tau Ceti e*

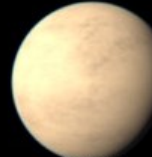
[0.77]

Gliese 180 c*

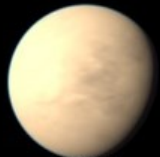
[0.77]

Gliese 667C f*

[0.75]

Gliese 180 b*

[0.75]

Gliese 163 c

På denna skala har Jorden ESI = 1.0, Mars 0.64 och Jupiter 0.12

Liknar några exoplaneter jorden?

Exempel: Kepler 62e:

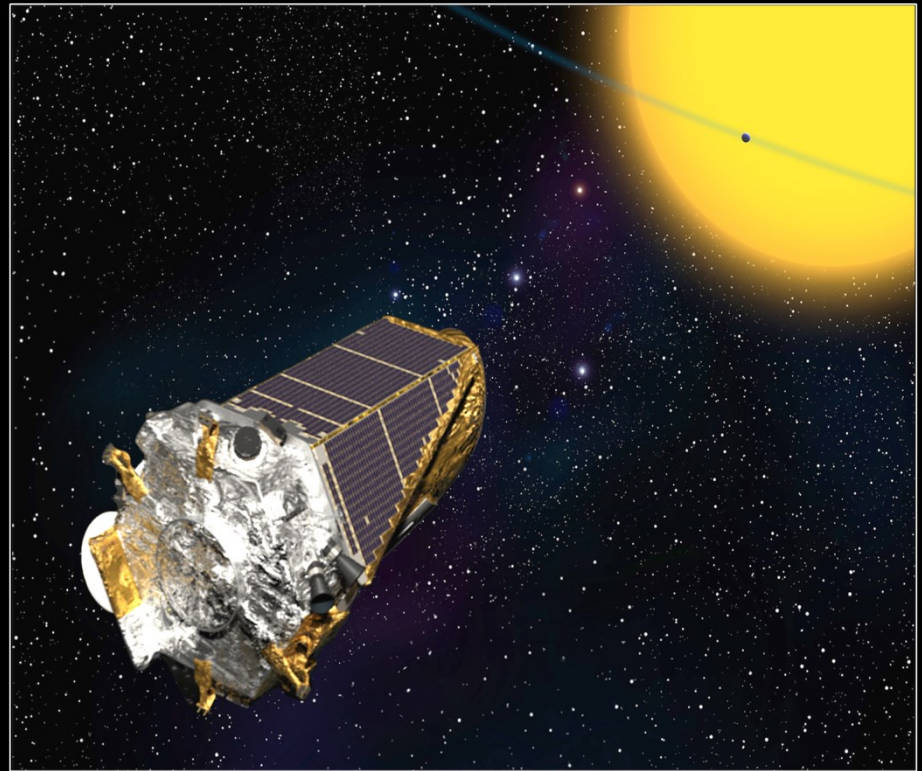
- 1200 ljusår bort
- Radie ca 1.6 ggr jordens
- Upptäckt med fotometriska metoden
- Ett år på Kepler 62e: 122 dagar
- Moderstjärnan aningen mindre och svalare än solen
- Kan ha flytande vatten

Konstnärlig tolkning av Kepler 62e

Rymdteleskopet Kepler

- Använder fotometriska metoden
- Avsaknaden av störande jordatmosfär ger överlägsen precision
- Status 15 sept 2014: 4234 potentiella exoplaneter & 978 bekräftade
- Mekaniskt haveri 4:e maj 2013 – Keplers framtid oklar...

Kepler-teleskopet, i rymden sedan 2009 (uppskjutet av NASA)

Några av Keplers höjdpunkter

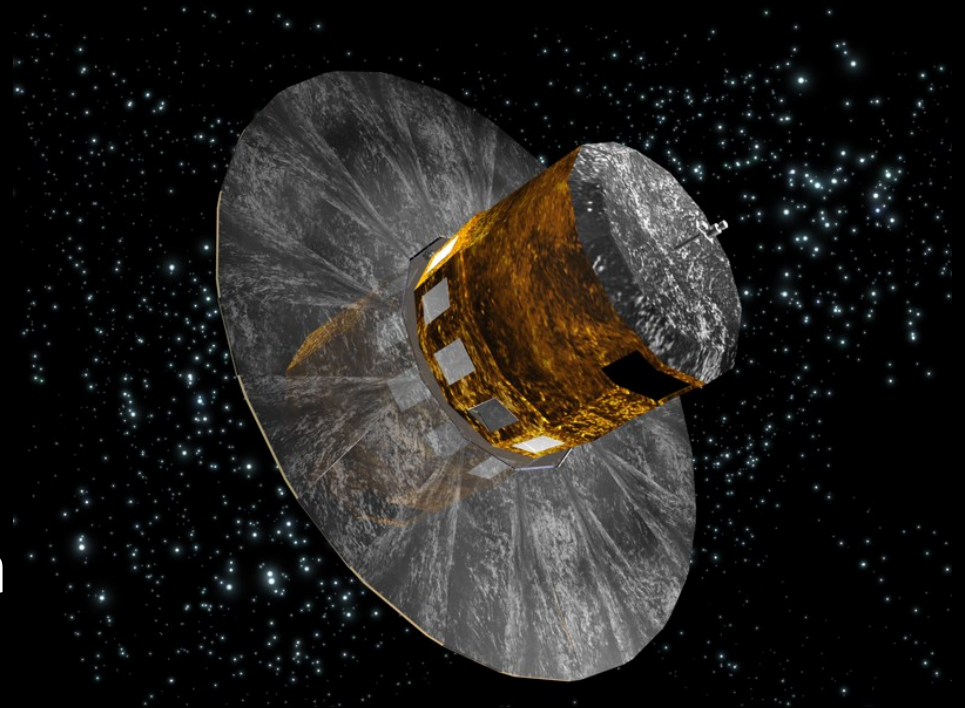
- Första dubbelstjärnorna med planeter upptäckta ("Tatooine")
- Första planeterna i jordens storlek upptäckta
- Minsta planeten hittills – ungefär stor som jordens måne

Tatooines dubbelsolar i Star Wars

GAIA

- Använder fotometriska metoden och astrometriska metoden
- Lennart Lindegren (Lund) är en av förgrundsgestalterna
- Sköts upp av ESA decemeber 2013

Den beboeliga zonen I

(Cirkumstellära) Beboeliga zonen :

Den zon kring en stjärna där planeter med flytande vatten på ytan kan finnas

Synonymer:

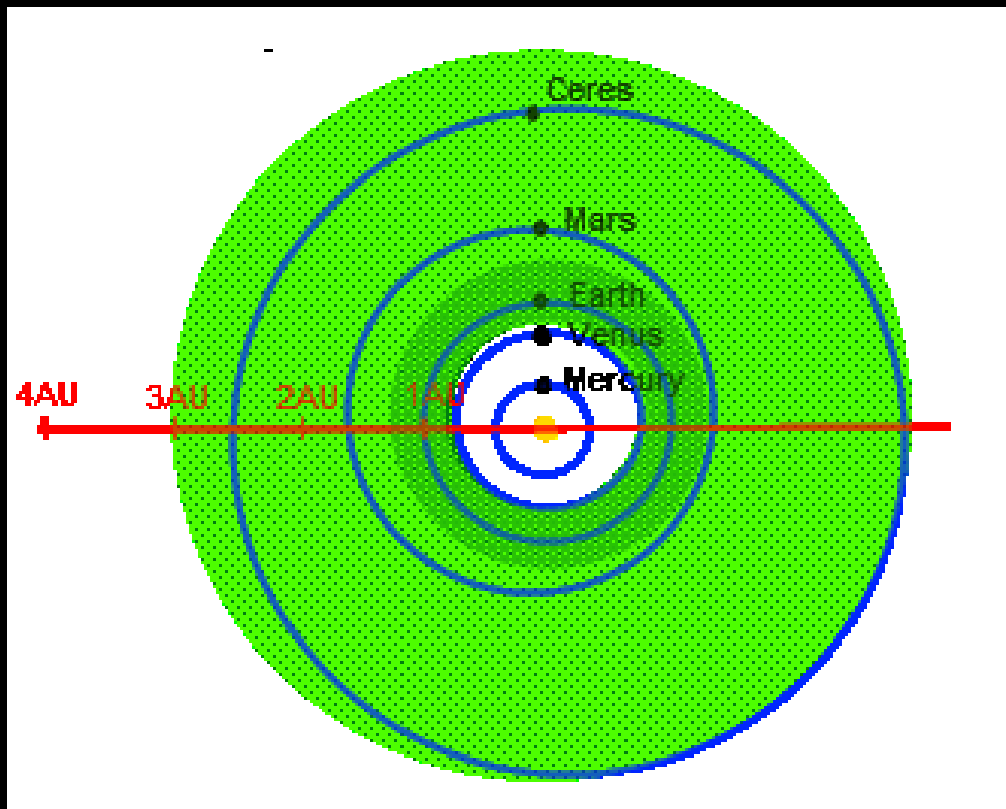
- Life zone
- Goldilocks zone
- Liquid water belt

Den beboeliga zonen II

Zonens storlek beror bland annat på:

- Planetens avstånd från stjärnan
- Stjärnans massa, temperatur och utvecklingsstadium
- Planetens atmosfärstryck och kemiska sammansättning
- Växthusprocesser i planetatmosfären
- Planetens albedo

Vårt solsystems beboeliga zon

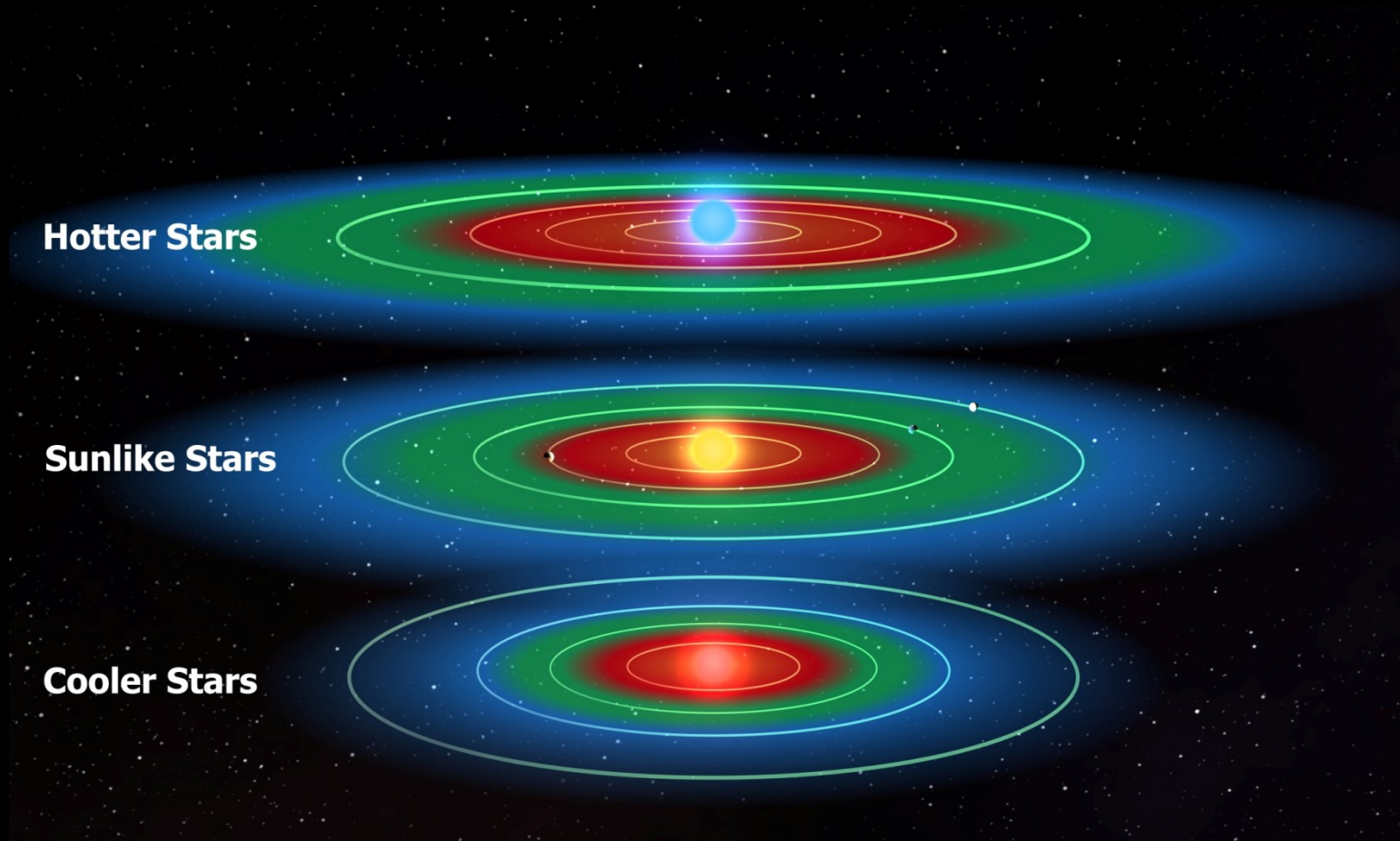

Mörkgrön zon gäller planeter av Jordens/Venus massa

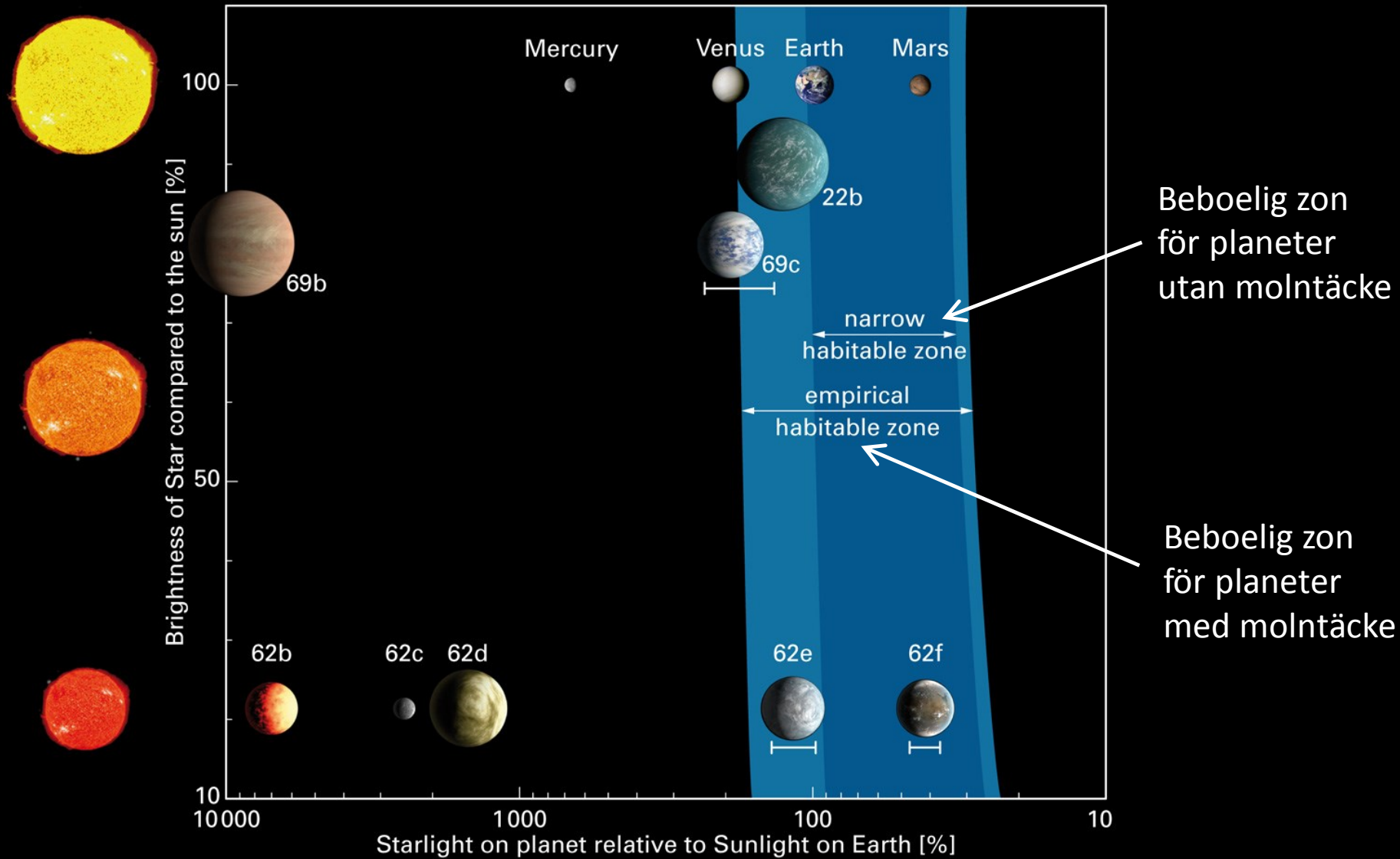
Ljusgrön zon gäller planeter med aningen högre massa

Obs! Exakt utsträckning svår att beräkna exakt, även för vårt eget solsystem.

Beboeliga zonens beroende av stjärnans temperatur

Den beboeliga zonen och de mest jordlika exoplaneterna

Grov uppskattning utifrån Keplers data

Ca 1-10% av alla solliknande stjärnor i Vintergatan har en jordlik planet i sin cirkumstellära beboeliga zon →
~ 1-10 miljarder sådana planeter i Vintergatan

Osäkerheterna är dock stora:

- Stjärnor som är lättare och svalare än solen är vanligare, och kan ha stor andel jordlika, beboeliga planeter
- Beboeliga zonens utsträckning omstridd för alla sorters stjärnor

Om sannolikheter

Klassiskt tankefel:

A: "Det finns 1 miljard planeter i Vintergatan som i någon mening liknar vår jord"

B: "Ja, men då är det ju *självkligt* att det måste finnas intelligent liv på andra platser än här"

Vad är det egentligen för fel med detta?

Om sannolikheter II

Mer extremt exempel:

A: "Det finns 1 miljard planeter i Vintergatan som i någon mening liknar vår jord, och *åtminstone 100 miljarder galaxer i universum*"

B: "Ja, men då är det ju *självkligt* att det måste finnas intelligent liv på andra platser än här"

Är detta också fel?

Brister i definitionen/beräkningen av cirkumstellära beboeliga zonen

- Utgår att allt liv är vattenbaserat (möjligheten till liv i ex. flytande metan eller ammoniak ignoreras)
- Tar inte hänsyn till flytande vatten under fast yta (ex. Jupitermånen Europa)
- Tar inte hänsyn till phase/tidal locking
- Gissningar som påverkar resultatet:
Atmosfärssammansättning och förekomsten av molntäcke

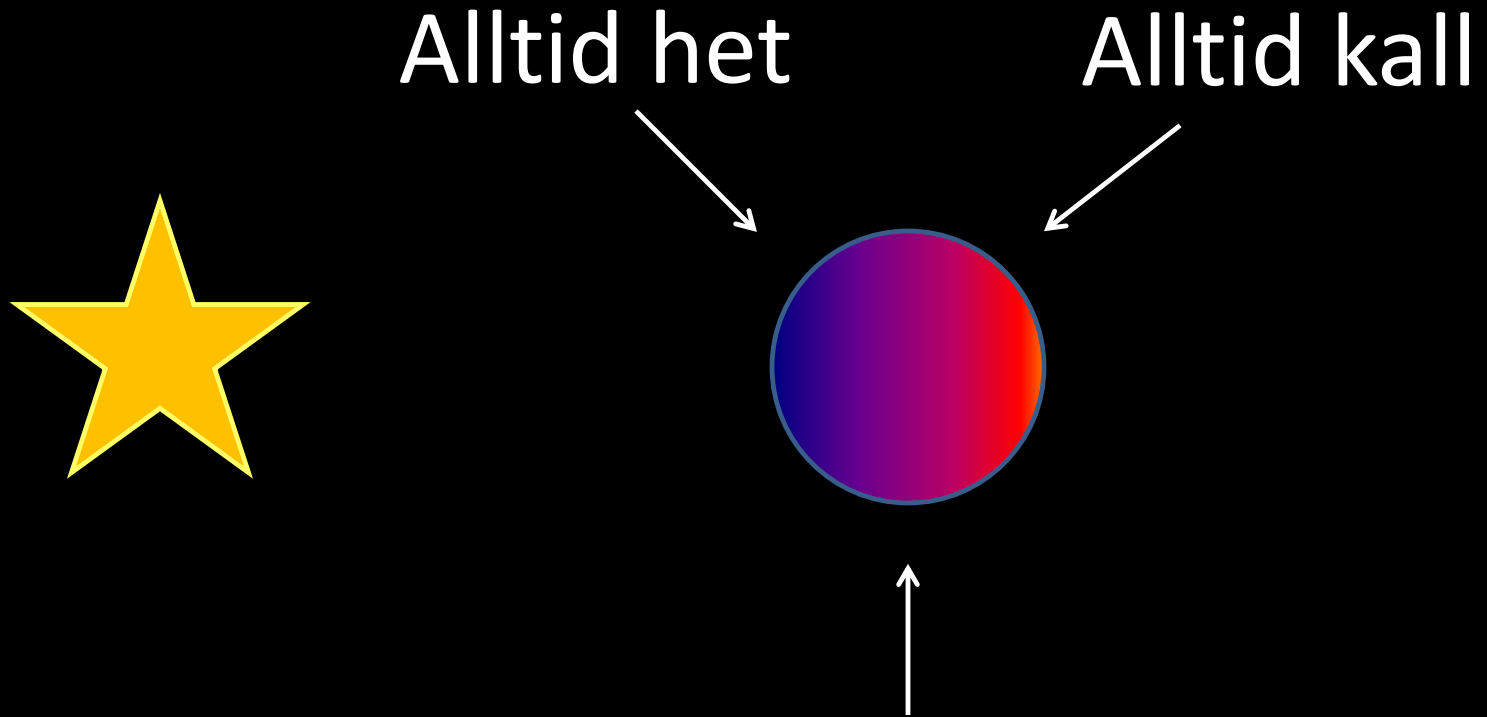
”Phase/tidal-locking” av månar

Många månar deformeras en aning av dragningskraften från sin moderplanet. Detta påverkar månens egen rotation och leder tillsist till en situation där månen hela tiden vänder (i stort sett) samma sida mot planeten.

Exempel: Jordens måne

”Phase/tidal-locking” av planeter

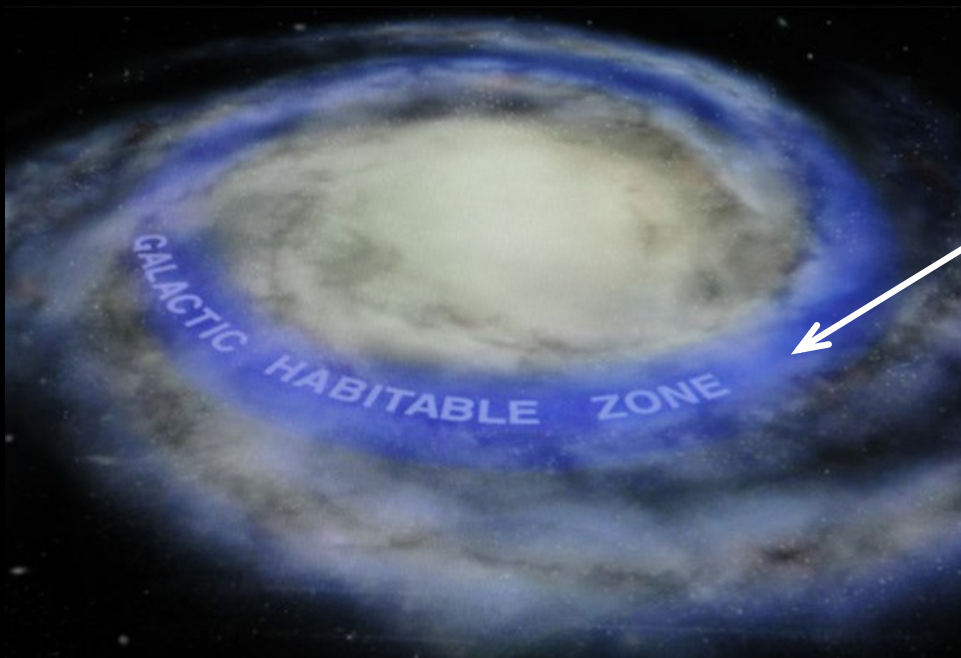

Men här kan möjligen
utsikterna för liv
vara bra

Den galaktiska beboeliga zonen

Galaktiska beboeliga zonen :

Den region av skivgalaxer som anses gynnsam för förekomsten av liv

Kanske 15000 ljusår bred i Vintergatans fall

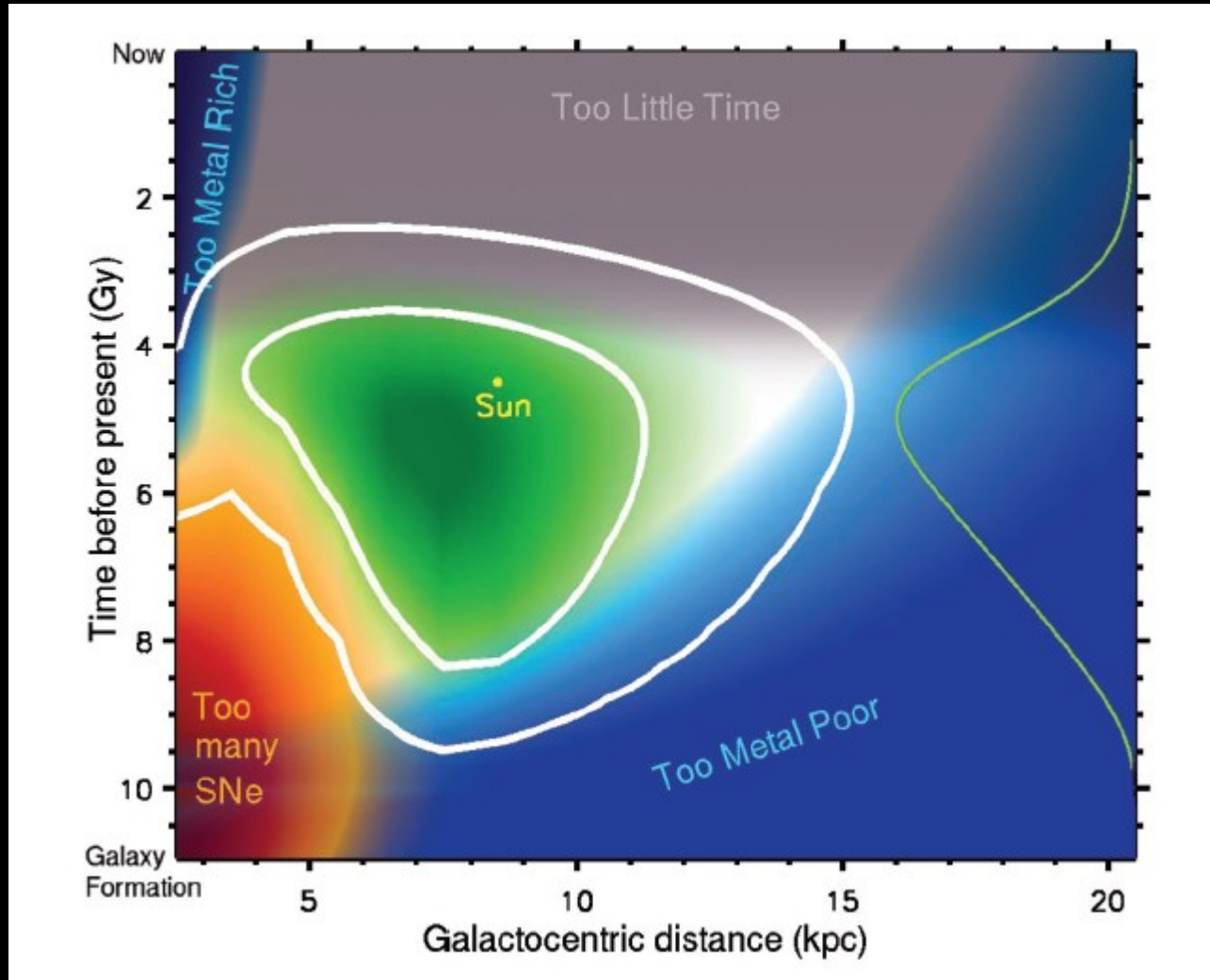
Observera: Detta är ett mindre välutforskat fält, och alla håller inte med om att en sådan zon enkelt låter sig definieras!

Den galaktiska beboeliga zonen II

Vad som definierar zonen:

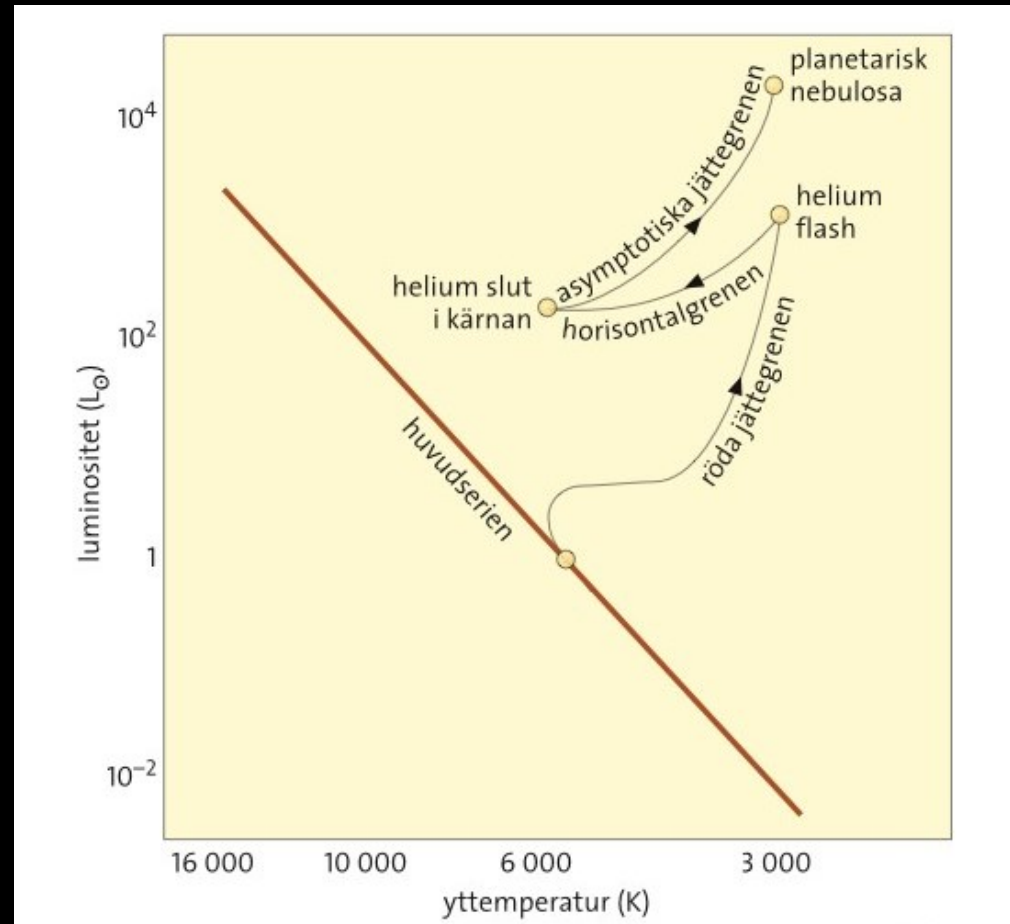
- Metallfördelningen ej jämn i Vintergatsskivan -
För att bilda planeter måste moderstjärnan ha en viss mängd tunga grundämnen ("metaller") till sitt förfogande
 - För få metaller → Jordlika planeter kan inte bildas
- Viss tid krävs för uppkomsten av komplext liv (4 miljarder år?)
- Närhet till supernovor (kraftig stjärnbildning i det förflutna) är farligt för vår typ av liv

Den galaktiska beboeliga zonen III

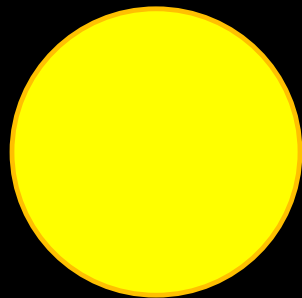
Astronomiska faror för vår typ av liv I: Solens begränsade livslängd

- Om 1 miljard år har solens temperatur ökat tillräckligt för att flytta den beboeliga zonen utåt i solsystemet → Jordens hav ångar bort

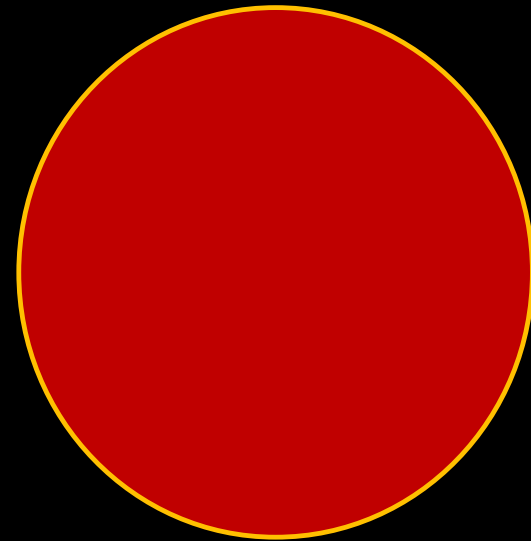
Astronomiska faror för vår typ av liv I: Solens begränsade livslängd

Solen idag

Planeter

Solen som röd jätte

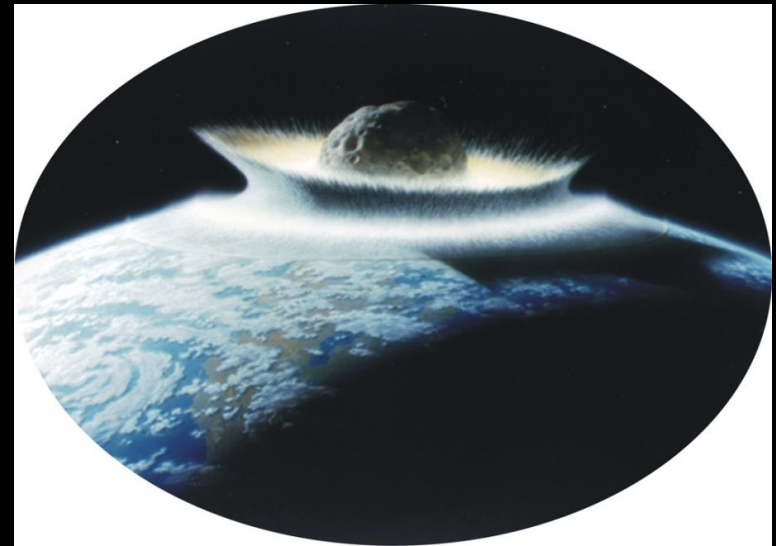

- Om ca 5 miljarder år sväller Solen upp och blir en röd jätte → Merkurius, Venus och Jorden hamnar sannolikt inuti (om vi inte ändrar jordens bana)

Astronomiska faror för vår typ av liv II:

Nedslag av stora himlakroppar

- Nedslag av asteroider stora nog att kraftigt rubba ekosystemet (t.ex. utrota dinosaurierna) tros ske med ~100 miljoner års mellanrum

Websida för beräkning av nedslagseffekter:
<http://impact.ese.ic.ac.uk/ImpactEffects/>

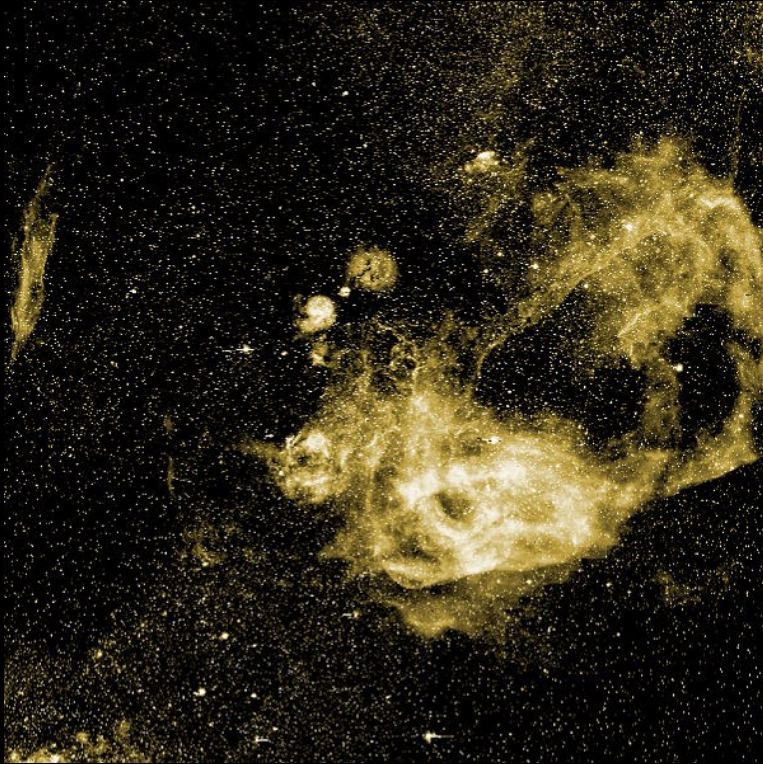
Astronomiska faror för vår typ av liv III:

Supernovor

- Vissa stjärnor exploderar som supernovor vid slutet av sin livstid
- En supernova som exploderar inom ≈ 30 ljusår från jorden kan förstöra ozonskiktet så att skadlig strålning släpps igenom
- Uppskattning: En explosion inom 30 ljusår en gång på 240 miljoner år

Rester efter närbelägna supernovaexplosioner

Velas supernovarest –
exploderade ca 10000 f.Kr
Avstånd: 800 ljusår

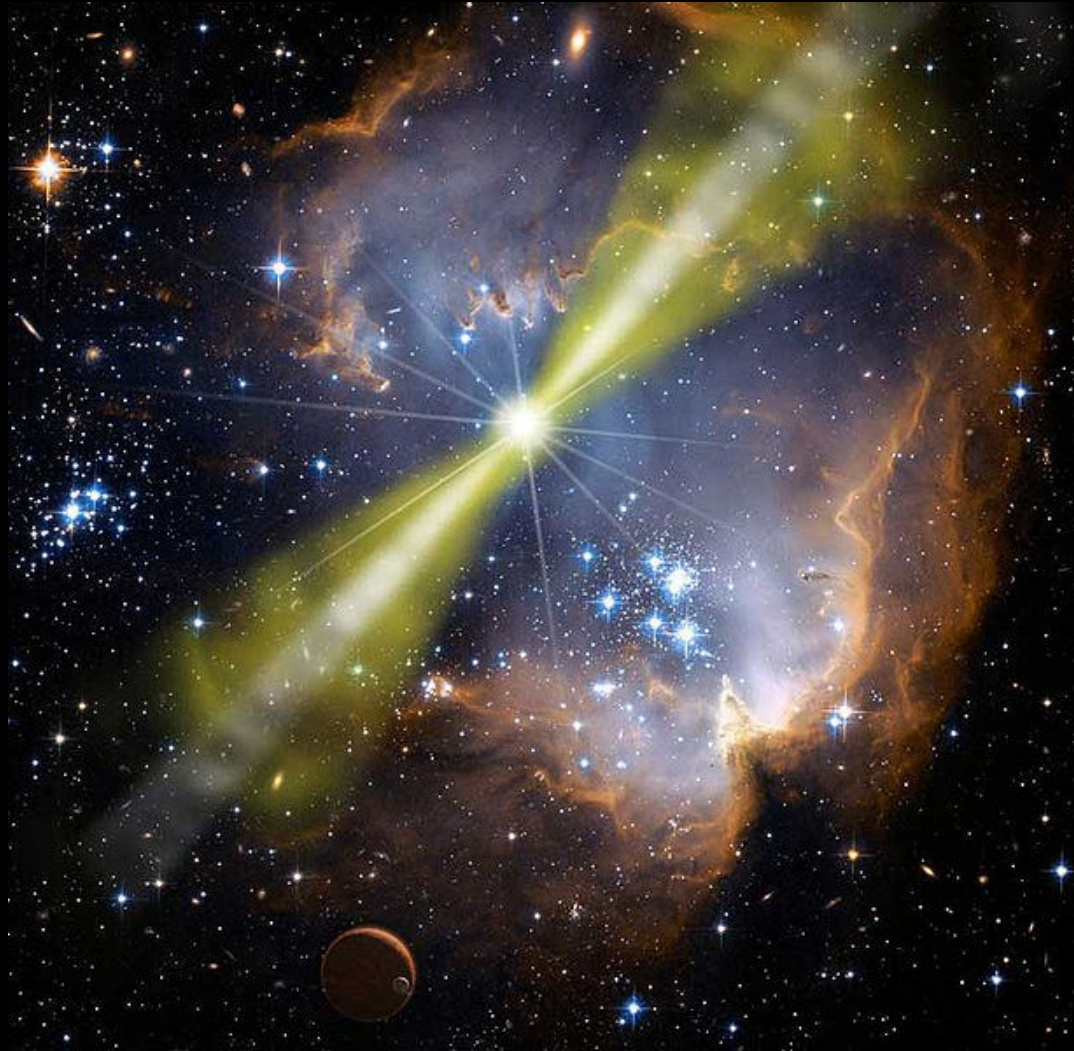
SN 1006 – exploderade
1 maj 1006 e.Kr
Avstånd: 7200 ljusår

Astronomiska faror för vår typ av liv IV:

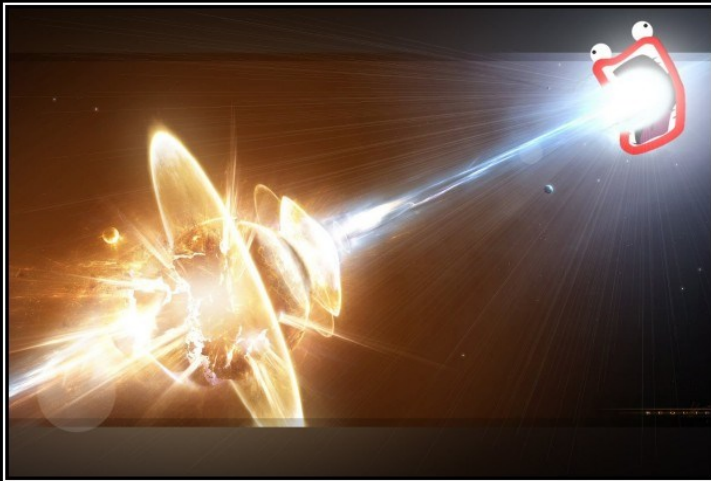
Gammablixtar

- Kortvariga men otroligt kraftfulla utbrott av gammastrålning ($\sim 0.1\text{-}30$ s) som detekteras ca 1 gång om dagen
- De flesta kommer från avlägsna galaxer och är harmlösa
- En sorts gammablixtar skapas när mycket massiva stjärnor dör, och materia skjuts ut i två strålar (jets)
- En gammablixt i Vintergatan skulle ge effekter som är snarlika en supernova, men risken att man ska hamna i "dödsstrålarnas" väg uppskattas vara liten jämfört med andra kosmiska hot

Gammablixstens "dödsstrålar"

Effekter på ozonlagret

GAMMA RAY BURST

*Nothing says shot the f*** up better.*

- Joniserande strålning under 1 sekund (gammablixt) – 3 månader (supernova) förstör ozonlagret under lång tid
- Nuvarande "ozonhål": 3-5% *global* minskning
- Gammablixt i Vintergatan → Kan ge 50% minskning under ≈ 5 år
- Gammablixt är möjlig kandidat till massutdöende för 440 miljoner år sedan

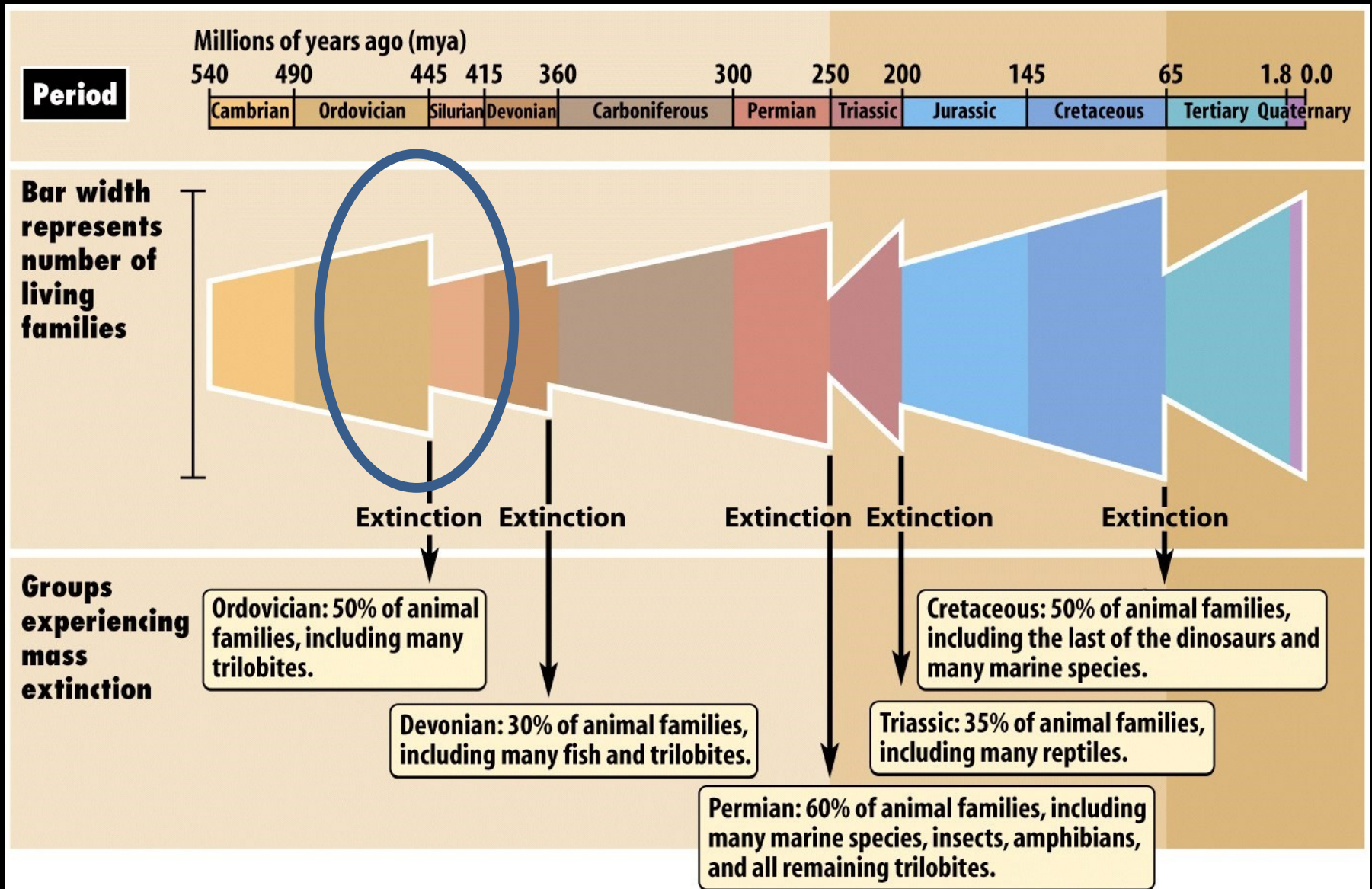

Figure 19-8 Discover Biology 3/e
© 2006 W. W. Norton & Company, Inc.

Är vi förlorare i det kosmiska lotteriet?

Chansen att hamna i vägen för en gammablixts strålar må vara liten, statistiskt sett, men stjärnan WR104 i Vintergatan kan möjligen explodera som en gammablixt och troddes tills nyligen vara riktad rakt mot oss!

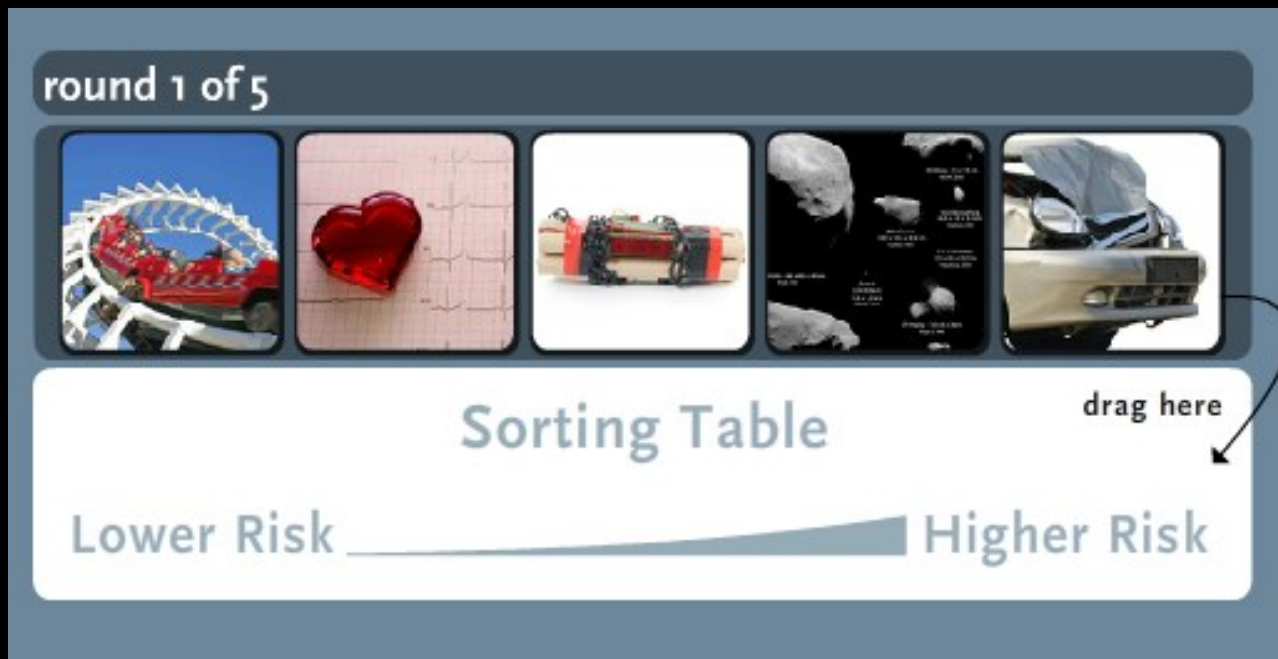

WR104

Orolig för kosmiska hot?

Kosmiska faror *är* ett hot mot mänsklighetens långsiktiga överlevnad, men för en enskild individ finns det annat som är mycket, mycket farligare...

www.killerasteroids.org/interactives/risk/index.php

- lärarik övning där olika risker jämförs!

Läsning inför föreläsningarna 4-5

Föreläsning 4:

Davies: kapitel 4 (sid 66-83)

Föreläsning 5:

Webb: Kapitel 1-4

Obs! Detta är 140 sidor!

Börja i tid!

